

Щоденник спостережень

ДЛЯ ВЧИТЕЛЯ
з інтегрованого курсу «Мистецтво»
та курсу за вибором художнього
спрямування

2022 - 2023 навчальний рік

Методичні рекомендації щодо викладання освітньої галузі «Мистецтво» у 2022/2023 навчальному році

5 клас Мистецька освітня галузь

У 2022/2023 навчальному році починається поетапне впровадження нового Державного стандарту базової середньої освіти, в якому окреслено мету, вимоги до результатів навчання здобувачів освіти на кожному циклі навчання в межах освітньої галузі, зокрема, мистецької освітньої галузі.

Для досягнення результатів навчання, визначених державним стандартом освіти, розроблено модельні навчальні програми з навчальних предметів та інтегрованих курсів, визначених Типовою освітньою програмою (наказ МОН від 19.02.2021 № 235). Для реалізації принципу академічної свободи Міністерство освіти і науки України пропонує варіантність модельних навчальних програм, що дає можливість педагогічним працівникам широкого вибору щодо визначення моделі викладання навчального предмета чи інтегрованого курсу. Водночас, заклад загальної середньої освіти, обираючи модельну навчальну програму, створює на її основі навчальну програму закладу освіти. Зазначимо, що в цьому випадку необхідно пам'ятати про академічну доброчесність і збереження авторства розробників модельної навчальної програми.

Мистецьку освітню галузь реалізують 4 (чотири) модельні навчальні програми інтегрованого курсу «Мистецтво» та 1 програма міжгалузевого інтегрованого курсу «Драматургія і театр». Програми розміщено на [офіційному вебсайті Міністерства освіти і науки України](#) та сайті ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти».

Наголошуємо, що Типовою освітньою програмою на реалізацію мистецької освітньої галузі та, відповідно, інтегрованого курсу «Мистецтво» рекомендовано дві години на тиждень. Усі модельні навчальні програми інтегрованого курсу «Мистецтво» розраховано на рекомендовану кількість годин. Тож для повноцінної реалізації освітньої галузі і досягнення обов'язкових результатів навчання, визначених Державним стандартом базової середньої освіти, в навчальному плані закладу освіти *рекомендовано* виділяти 2 навчальні години на тиждень.

Звертаємо увагу, що для формування в учнів мистецьких компетентностей та реалізації практико-орієнтованого компонента змісту програм предмети мистецької освітньої галузі мають викладати вчителі зі спеціальною мистецько-педагогічною освітою (вчитель музичного мистецтва, вчитель образотворчого мистецтва, вчитель художньої культури). Враховуючи те, що програма інтегрованого курсу представляє органічне поєднання змісту різних видів мистецтва з домінантністю музичного і образотворчого, цей курс може викладати як один, так і два вчителі (вчитель музичного мистецтва; вчитель образотворчого мистецтва), які мають співпрацювати у команді, узгоджуючи планування своїх уроків.

У разі викладання цього курсу двома вчителями заклад освіти створює на основі модельної навчальної програми навчальну програму закладу освіти, де виокремлюється дві складові за видами мистецтва із зазначенням відповідної кількості годин «Мистецтво: музичне мистецтво» (1 година на тиждень), «Мистецтво: образотворче мистецтво» (1 година на тиждень). Відповідно у класному журналі для кожної складової відводяться окремі сторінки, на яких після назви інтегрованого курсу через двокрапку прописується уточнення:

«Мистецтво: музичне мистецтво», «Мистецтво: образотворче мистецтво». Водночас наголошуємо, що необхідною умовою реалізації завдань мистецької освітньої галузі є дотримання інтегративного підходу через узгодження програмового змісту і результатів

навчання з різних видів мистецтва. Тому необхідною умовою є упровадження інтегрованого курсу «Мистецтво» протягом усього навчального року, не виокремлюючи його складові (музичну, образотворчу) в окремі навчальні періоди (семестри).

Зазначимо, що кожна з модельних навчальних програм інтегрованого курсу «Мистецтво» повною мірою охоплює результати навчання, зазначені в Державному стандарті базової середньої освіти. Модельна навчальна програма міжгалузевого інтегрованого курсу «Драматургія і театр» результати навчання двох освітніх галузей – мовно-літературної та мистецької – реалізує частково. Тому цей міжгалузевий інтегрований курс може впроваджуватися у закладі освіти одночасно з інтегрованим курсом «Мистецтво», а не замість нього – для поглиблення і поширення внутрішньогалузевих і міжгалузевих зав'язків, більш детального ознайомлення учнів з одним із видів мистецтва – театрального. Саме тому у навчальному плані закладу освіти не рекомендовано заміщувати інтегрований курс «Мистецтво» міжгалузевим інтегрованим курсом «Драматургія і театр».

Одним із провідних принципів реформи «Нова українська школа» визначено дитиноцентризм – максимальне наближення навчання і виховання до конкретної дитини, орієнтація на потреби учня/учениці, створення психологічного комфорту, розкриття потенціалу кожного/ кожної.

У цьому контексті освітній процес дітей у п'ятому класі необхідно планувати з максимальним упровадженням принципу наступності у навчанні. Адже наступність у роботі початкової та базової школи – це не тільки традиційна наступність у змісті, методах, формах і прийомах навчання, це, щонайперше, – бачення та реалізація наступності в основних аспектах розвитку особистості випускника молодшої школи та п'ятикласника.

У 5 класі перед дитиною з'являється багато викликів, пов'язаних із переходом від початкової школи до базової. Нагадаємо, що перший цикл навчання у базовій школі (5-6 класи) у Державному стандарті базової середньої освіти визначено як адаптаційний. Адаптація дитини до навчання в базовій школі відбувається не одразу, а відповідно до індивідуальних особливостей кожної дитини. Процес адаптації може тривати різний час, і цей факт необхідно враховувати. Це досить тривалий процес, пов'язаний зі значним навантаженням на всі системи організму дитини. У дітей відбувається адаптація до нових умов навчання: як-от – збільшення кількості навчальних предметів і домашніх завдань, поява більшої кількості вчителів, а відповідно – розмаїтості і кількості вимог, що висуває кожен з них; самоорганізація в умовах кабінетної системи тощо. Крім того, діти 5 класу психологічно переживають зміну власного статусу – відчуття «найстаршого» у початковій школі змінюється на усвідомлення «наймолодшого» – в базовій школі. У цей же час починаються фізіологічні зміни пубертатного періоду. Стан дітей у цей період з педагогічної точки зору характеризується низькою організованістю, неухважністю й недисциплінованістю на уроках, зниженням інтересу до навчання і його результатів; із психологічної – зниженням самооцінки, високим рівнем ситуативної тривожності. Адаптаційний період надає можливість безболісно пристосуватися до нових умов навчання та знизити рівень стресу. Втім, як свідчить досвід, не усі вчителі, які навчають у 5-х класах, враховують ці складності періоду для дитини і часто не бачать різниці між п'ятикласниками й іншими учнями базової школи. Як результат – завищені вимоги до цих учнів, зниження рівня навчальних досягнень і мотивації навчання. Зважаючи на це, рекомендуємо упровадити навчання у 5 класі створювати максимально сприятливі умови для адаптації дитини у базовій школі.

Урахування принципу наступності необхідне для ефективного планування освітнього процесу у 5 класі та досягнення очікуваних результатів навчання, визначених програмою. Вчителю мистецтва необхідно зрозуміти, з яким мистецьким досвідом діти прийшли у п'ятий клас (зокрема, ураховуючи факт, що в багатьох закладах загальної середньої освіти уроки мистецтва у початковій школі викладають вчителі початкових класів).

Тому у перші тижні навчання для подальшого планування освітнього процесу необхідно встановити рівень і обсяг мистецького досвіду п'ятикласників – вміння, знання тощо, яким володіють учні. І тільки на базі цього досвіду вибудувати подальше навчання. Для діагностики п'ятикласників в галузі мистецької освіти провідним методом має виступати педагогічне спостереження, завдяки якому у різних видах мистецької діяльності учнів – співі, ритмізації, різноманітній образотворчій діяльності, обговоренні творів мистецтва тощо вчитель може встановити рівень навченості дітей в галузі мистецтва. Не рекомендовано проводити спеціальні діагностичні роботи або подібні види діяльності, що виконують контрольну-оцінювальну функцію. Весь процес діагностики для дітей має відбуватися природньо і безстресово.

Зважаючи на обставини, що склалися в країні у зв'язку з російською агресією, навчання дітей у попередньому семестрі могло відбуватися в різних умовах. Ймовірно, що умови взагалі були відсутні. Тому педагогам слід максимально лояльно на початку навчального року на основі діагностики- спостереження, здійснювати повторення (або вивчення) навчального матеріалу, який діти мали опанувати у попередньому навчальному семестрі. І тільки на основі дитячого мистецького досвіду конструювати подальший освітній процес.

«Нова українська школа» проголосила домінування в освіті компетентностного і діяльнісного підходів у навчанні. Адже сьогодні недостатньо просто засвоїти окремі знання, набути певні уміння, важливо навчитись їх застосовувати як у типових, так і в нестандартних, нових для дитини ситуаціях. Це дає змогу сформувати ціннісне ставлення до цих знань, навчитись адаптуватись та шукати шляхи ухвалення рішень у різноманітних ситуаціях. Тобто навчання мистецтву не має окреслюватися в межах уроку, мистецький досвід, який дитина набуває, має поширюватися і застосовуватися в різних її життєвих ситуаціях.

Зазначимо, що для реалізації цих завдань у дитини мають системно і послідовно формуватися предметні мистецькі (музичні, образотворчі тощо) компетентності – мистецькі знання, уміння і ставлення, які дитина вільно могла би застосовувати у житті. У сфері загальної мистецької освіти накопичено великий методичний і педагогічний досвід, який має залишатися базисом у навчанні мистецтву в закладах загальної середньої освіти. Водночас, сучасне покоління дітей потребує пошуку нових шляхів пізнання мистецтва, тому ефективним є педагогічно доцільне поєднання традиційних методів та прийомів із сучасними, зокрема інтерактивними, дослідницькими та іншими. Головне – максимально залучати різноманітні форми і види діяльності, адже вислів китайського філософа Конфуція про «те, що я чую – я забуваю, те, що я бачу – я пам'ятаю, а те, що я роблю – я розумію» в контексті реалізації ідей Нової української школи набуває актуальності й усвідомлення того, що в нашому гіперінформаційному суспільстві з величезною кількістю інформації, усвідомлення і засвоєння може відбуватися тільки в процесі ДІЯЛЬНОСТІ, а цей вислів можна доповнити «а те, що я роблю – я розумію і застосовую». Саме тому державні стандарти освіти і модельні навчальні програми не визначають кількісну чи якісну складову інформації (мистецького змісту), яку дитина має засвоїти в процесі навчання. Провідними є результати навчання, які мають проявлятися через певні дії учнів

– як вияв сформованості у них визначених умінь, розуміння мистецьких понять, виявлення емоційного ставлення тощо. Тож актуальним стає переформатування методів і прийомів навчання від ілюстративно-пояснювальних – до інтерактивних, дослідницьких, творчих тощо, що сприятиме формуванню у підлітків потреби в активному здобутті нових знань та умінь, позитивного емоційного ставлення до пізнання, розвитку критичного мислення тощо. Вчитель самостійно обирає освітні технології, види мистецької діяльності учнів, мистецькі твори для сприймання (орієнтуючись на критерій їх високої художньої якості), визначає обсяг годин для опанування розділу (теми) програми і досягнення учнями очікуваних результатів навчання тощо.

Вагомою методичною допомогою вчителю під час підготовки до уроку і його конструюванні є підручники та інше навчально-методичне забезпечення. Акцентуємо, що підручник – це, щонайперше, навчальне видання для учнів.

Водночас, кожен з підручників – це відібраний і системно викладений мистецький контент, збагачений різноманітними методичними (система запитань) і дидактичними (різні види навчальних завдань) матеріалами. Для учнів 5 класу різними авторськими колективами створено підручники інтегрованого курсу «Мистецтво», що мають гриф «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України». Їх електронні версії розміщено в електронній бібліотеці Державної наукової установи «Інститут модернізації змісту освіти» (<https://lib.imzo.gov.ua/>). Також для оптимізації пошуку програмового і навчального контенту для 5 класів на сайті Державної наукової установи «Інститут модернізації змісту освіти» у розділі «Нова українська школа» розміщено [«Навчально-методичну скарбницю»](#), де з кожної освітньої галузі систематизовано і увідповіднено модельні навчальні програми та новостворене навчально- методичне забезпечення.

Реалізація діяльнісного підходу у 5 класі на уроках мистецтва відбувається через різноманітні форми практичної діяльності учнів, у процесі чого відбувається їхнє самовираження у співі (зокрема виконанні одноголосних та багатоголосних творів, співі в ансамблі та хорі), інструментальному музикуванні, малюванні, ліпленні, конструюванні тощо, де виявляється творчість, ініціативність, формується і розвивається здатність співпрацювати з іншими людьми. Зазначимо, що ці якості особистості можуть активно розвиватися у процесі педагогічного керівництва, коли педагог дає можливість вибору у виконанні практичного завдання, підтримує прояви дитячої оригінальності, спонукає учнів до прояву різних мистецьких ініціатив (як-от, виконання улюблених пісень, власних інтерпретацій виконання творчих робіт, зокрема, із застосуванням цифрових та медіа ресурсів), організації арт-мобів тощо; коли педагог планує і системно навчає дітей співпрацювати у парах, малих та великих групах або виконувати обрані мистецькі проекти.

Зазначимо, що діяльність на уроках мистецтва – це також обговорення творів мистецтва, виявлення емоційно-ціннісного ставлення до них, аналіз їхнього змісту тощо. У процесі цього виду діяльності ефективно формуються і розвиваються такі наскрізні вміння, як уміння висловлювати власну думку, здатність логічно обґрунтовувати позицію, критично мислити тощо. Саме тому, під час конструювання кожного уроку у 5 класі (як і в інших класах навчання), педагогу необхідно залучати різні прийоми і форми роботи щодо сприймання та аналізу-інтерпретації творів мистецтва.

Зазначимо, що з-поміж результатів навчання нового державного стандарту є формування уміння демонструвати/презентувати результати власної творчості, пояснити свій задум, критично оцінити власні успіхи і досягнення тощо. Це слід системно і послідовно формувати в учнів/учениць, адже вміння критично оцінити свої можливості й якнайкраще представити їх іншим є актуальним і необхідним у сучасному світі.

Провідною ознакою сучасної освіти є тяжіння до інтегрування різного роду навчальної інформації під час викладання певної навчальної дисципліни.

В загальній мистецькій освіті системно і послідовно впроваджується інтегрований підхід в навчанні. Зокрема, у початковій школі він реалізується переважно на засадах тематичної інтеграції. В базовій та старшій школі, крім тематичної, застосовуються й інші види інтеграції, зокрема, естетико- мистецтвознавча (художньо-мовна, жанрова, художньо-стильова тощо). Зокрема, опанування учнями особливостей мови різних видів мистецтва у 5 класі (ця ідея є наскрізною в усіх модельних навчальних програмах інтегрованого курсу «Мистецтво») може здійснюватися в межах тематичної інтеграції, коли певна світоглядна тема розкривається через сприймання- інтерпретацію творів різних видів мистецтва, художньо-творчу діяльність дітей і знайомство з особливостями мови мистецтва. Водночас, дослідження мови різних мистецтв, сприятиме опануванню і порівнянню багатьох суголосих мистецтвознавчих понять (наприклад, ритм, контраст, штрих тощо), що є ознакою мистецтвознавчої інтеграції.

Інтегрований підхід – не має бути самоціллю. В освітньому процесі це має бути збалансовано і педагогічно доцільно. Багаторічний досвід упровадження інтегрованого підходу в загальній мистецькій освіті засвідчив, що під час конструювання уроку мистецтва для розкриття, емоційного посилення певної світоглядної теми навколо домінантного виду мистецтва (зазвичай, це – музичне і образотворче мистецтво) «залучаються» твори інших видів мистецтва. Таким чином, на уроці певна тема, щонайперше розкривається завдяки мові одного (домінантного) виду мистецтва, а твори (або види діяльності) з інших видів доповнюють і збагачують загальне сприйняття.

Оцінювання досягнень учнів в галузі мистецької освіти необхідно здійснювати у площині формульовального та підсумкового видів оцінювання.

Ураховуючи провідний принцип Нової української школи – дитиноцентризм, оцінювання має бути, щонайперше, особистісно- орієнтованим, і віддзеркалювати динаміку розвитку дитини, визначати її особисті переваги, досягнення у пізнавальній, художньо-творчій, іншій діяльності. Саме на це спрямовує формульовальне оцінювання, яке орієнтує вчителя на спостереження за навчальним поступом кожного учня/учениці. Такий вид оцінювання триває постійно упродовж навчання дитини у школі. При цьому особливості дитини можуть впливати на темп навчання, внаслідок чого вона може досягати вказаних результатів раніше або пізніше від завершення зазначеного циклу чи рівня. Тобто по суті, формульовальне оцінювання – це один з педагогічних інструментів в реалізації особистісно- орієнтованого підходу в освіті.

Формульовальне оцінювання може здійснюватися у формі само- та взаємооцінювання, зокрема учні співставляють досягнутий результат своєї діяльності з її метою, аналізують успіхи і причини індивідуальних невдач у вивченні навчального матеріалу та визначають можливі шляхи їх подолання.

Орієнтирами для здійснення формульовального оцінювання є очікувані результати навчання учнів, визначені модельною навчальною програмою. Їх використовують для організації постійного спостереження за динамікою формування певних умінь та навичок, що співвідносяться з очікуваними результатами та особистим розвитком учня (учениці). Також їх використовують для обговорення навчального поступу з учнями та їхніми батьками або особами, які їх опікують.

Варто зазначити, що формульовальне оцінювання є важливим і необхідним підґрунтям для підсумкового оцінювання – визначення співвідношення досягнень учня/учениці очікуваним результатам, зафіксованим у навчальних програмах. Адже від того, як учень/учениця виявляє/демонструє той чи той очікуваний результат навчання

встановлюється рівень його досягнення, зокрема: коли учень/ учениця не виявляє (або здебільшого не виявляє) визначеного очікуваного результату навчання, рівень його сформованості оцінюється як початковий; якщо учень/ учениця виявляє визначені результати за допомогою педагога (або переважно за допомогою чи спонуканням педагога) – це середній рівень; про достатній рівень сформованості того чи того уміння свідчить його самостійне виявлення підлітком; високим рівнем оцінюється учень/ учениця, який(-а) демонструє визначені результати навчання, може застосувати їх у нестандартних навчальних ситуаціях, проявляє ініціативність, творчість, оригінальність.

У мистецькій освітній галузі рівень досягнення обов'язкових результатів навчання Державного стандарту базової середньої освіти і, відповідно, в модельних навчальних програмах як досягнення очікуваних результатів навчання на певний період навчання встановлюється через:

- вияв обізнаності учня/учениці у сфері мистецтва, зокрема розуміння особливостей того чи того виду мистецтва (мови, жанрів тощо);
- демонстрацію учнями/ученицями практичних умінь у галузі мистецтва; виявлення учнями/ученицями естетичного ставлення – емоційного,
- оцінного, критичного, до творів мистецтва, різних мистецьких явищ повсякдення, власної творчості та творчості інших.

Саме тому оцінювання результатів навчання в мистецькій освітній галузі визначено за критеріями: *пізнання та аналіз інтерпретація творів мистецтва; практична мистецька діяльність; емоційне ставлення до мистецтва*, показники яких узгоджено з результатами навчання Державного стандарту базової середньої освіти.

Рівень досягнення результатів навчання				
Група результатів навчання	Початковий рівень	Середній рівень	Достатній рівень	Високий рівень
Пізнає та аналізує та інтерпретує твори мистецтва	розрізняє види мистецтва, але не визначає виражальні засоби різних видів мистецтва	розрізняє види мистецтва і називає окремі виражальні засоби різних видів мистецтва	розрізняє види мистецтва, характеризує основні виражальні засоби різних видів мистецтва	розрізняє види мистецтва, інтерпретує виражальні засоби при аналізі творів мистецтва
	бере участь в обговоренні творів мистецтва, не пояснює свою позицію, не застосовує термінологію	бере активну участь в обговоренні творів мистецтва, але не пояснює свою позицію, не застосовує термінологію	бере активну участь в обговоренні творів мистецтва, пояснює свою позицію, частково застосовує мистецьку термінологію	бере активну участь в обговоренні творів мистецтва, пояснює свою позицію, застосовує мистецьку термінологію

Здійснює практичну мистецьку діяльність	демонструє практичні вміння у мистецькій діяльності (за допомогою вчителя)	демонструє практичні уміння у мистецькій діяльності (переважно за допомогою вчителя)	демонструє вміння у самостійній мистецькій діяльності	демонструє вміння у самостійній мистецькій діяльності, виявляє ініціативність, оригінальність
	використовує цифрове середовище лише в окремих ситуаціях	ситуативно використовує цифрове середовище, потребує допомоги вчителя	регулярно використовує цифрове середовище, але потребує допомоги вчителя	самостійно використовує цифрове середовище
	бере участь у колективній мистецькій діяльності лише в окремих ситуаціях	бере участь у колективній мистецькій діяльності	бере активну участь у колективній мистецькій діяльності	бере активну участь у колективній мистецькій діяльності, виявляє ініціативу
Виявляє естетичне ставлення: емоційне, оцінне, критичне	виявляє емоційне ставлення лише в окремих ситуаціях	виявляє емоційне ставлення, але не може схарактеризувати емоції	виявляє емоційне ставлення, пояснює емоції	виявляє емоційне ставлення, пояснює і аргументує його

У разі визначення закладом освіти бальної системи оцінювання, необхідно враховувати відповідність рівнів до визначених балів оцінювання навчальних досягнень учнів:

П (початковий рівень) – від 1 до 3 балів; С (середній рівень) – від 4 до 6 балів;

Д (достатній рівень) – від 7 до 9 балів; В (високий рівень) – від 10 до 12 балів.

Оскільки Державний стандарт передбачає повне досягнення результатів на цикл навчання (зокрема, на кінець 6 класу), а логіка та поступ у процесі досягнення результатів можуть суттєво відрізнятись залежно від програми, обраної закладом освіти, доцільно поєднувати загальні рекомендації з очікуваними результатами навчання, наведеними в обраній модельній навчальній програмі.

Необхідною умовою реалізації завдань мистецької освітньої галузі є дотримання інтегративного підходу через узгодження програмового змісту і результатів навчання. Тому результати підсумкового оцінювання кожного учня/учениці мають бути інтегровані з урахуванням усіх видів діяльності на уроках з усіх видів мистецтва – пізнання та аналіз-

інтерпретація творів мистецтва, практична діяльність в галузі мистецтва, виявлення естетичного ставлення (емоційного, оцінного, критичного), види комунікації через мистецтво. У разі викладання інтегрованого курсу «Мистецтво» двома вчителями і наявності відмінності рівнів очікуваних результатів навчання зі складових інтегрованого курсу, під час підсумкового оцінювання обидва вчителі мають враховувати динаміку особистих навчальних досягнень учня/учениці з різних видів мистецтва та узгоджено встановлювати підсумковий рівень досягнень очікуваних результатів навчання на користь учня. Загальна підсумкова оцінка з інтегрованого курсу, узгоджена між двома вчителями, має виставлятися на кожній із двох відповідних сторінок журналу.

Характеристика результатів навчальної діяльності
Інтегрований курс «Мистецтво»/ курси за вибором художнього спрямуванн
I семестр

№ з/п	Прізвище, ім'я учня	Пізнає різні види мистецтва	Працює з текстом	Бере участь у творчій діяльності	Загальна оцінка результатів діяльності
1					
2					
3					
4					
5					
6					
7					
8					
9					
10					
11					
12					
13					
14					
15					
16					
17					
18					
19					
20					
21					
22					
23					
24					
25					
26					
27					
28					
29					
30					

II семестр

№ з/п	Прізвище, ім'я учня	Пізнає різні види мистецтва	Працює з текстом	Бере участь у творчій діяльності	Загальна оцінка результатів діяльності
1					
2					
3					
4					
5					
6					
7					
8					
9					
10					
11					
12					
13					
14					
15					
16					
17					
18					
19					
20					
21					
22					
23					
24					
25					
26					
27					
28					
29					
30					

Рік

№ з/п	Прізвище, ім'я учня	Пізнає різні види мистецтва	Працює з текстом	Бере участь у творчій діяльності	Загальна оцінка результатів діяльності
1					
2					
3					
4					
5					
6					
7					
8					
9					
10					
11					
12					
13					
14					
15					
16					
17					
18					
19					
20					
21					
22					
23					
24					
25					
26					
27					
28					
29					
30					

